

માગશર સુદ ૪, મંગળવાર તા. ૧૭-૧૨-૧૯૭૪

શ્લોક-૩, પ્રવચન-૭

સમાધિતંત્ર. ત્રીજી ગાથા ચાલે છે ને? ત્રીજીનો ભાવાર્થ. ‘આગમમાં આત્માનું સ્વરૂપ’ એ ને? ‘વિશેષ’.

હું એક, શુદ્ધ, સદા અરૂપી, જ્ઞાન દર્શનમય ખરે,
કંઈ અન્ય તે મારું જરી પરમાણુમાત્ર નથી અરે!

આ ૩૮મી ગાથા છે જીવ અધિકારની, સમયસારની. એટલે ત્યાં તો પૂર્ણ સ્વરૂપ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રને પામેલ જીવનું સ્વરૂપ કેવું છે? એ પરિણામેલો જીવ કેવો હોય છે? એ ધર્મ એટલે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર, એ રૂપે થયેલો, પરિણામેલો વાસ્તવિક જીવનો મોક્ષમાર્ગ જેને પરિણામ્યો છે એ જીવ કેવી રીતે અનુભવે છે અને માને છે એમ કહે છે. ‘દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ પરિણામેલો આત્મા...’ એમ કીધું છે ને?

આત્મા શુદ્ધ દર્શન જ્ઞાન આનંદમય છે. પણ એના સ્વભાવની સન્મુખ થઈને દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપે થવું એનું નામ મોક્ષનો માર્ગ છે. આ નિશ્ચય દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની વાત છે. વ્યવહારદર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ તો ઉપચાર કહેવા માત્ર છે. એ કાંઈ વસ્તુ નથી. આહા..! એમ કહે છે. ચૈતન્ય સ્વભાવ હું આત્મા પૂર્ણ દ્રવ્યસ્વભાવની પ્રતીતરૂપે પરિણામેલો, એ રૂપે થયેલો પૂર્ણ સ્વરૂપના જ્ઞાનને જ્ઞેય બનાવીને જ્ઞાનરૂપે પર્યાયમાં સ્વસંવેદનજ્ઞાનરૂપે થયેલો અને ચારિત્રરૂપે પરિણામેલો. ત્રણેયની વાત લેવી છે ને? સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદ, એની દષ્ટિ નિર્વિકલ્પ અનુભવ અને નિર્વિકલ્પ સ્વસંવેદન અને તે ઉપરાંત સ્વરૂપની રમણતા, અતીન્દ્રિય આનંદની ઉગ્રતા, એનું પરિણામન થવું એનું નામ ચારિત્ર છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? બાહ્ય નણપણું કે અંતર પંચ મહાપ્રતના વિકલ્પ-ભાવ એ કાંઈ ચારિત્ર નથી, એ કાંઈ મુક્તિનો માર્ગ નથી. આહાહા..! અહીં તો જીવની ૩૮ ગાથા પૂરી થતાનું વર્ણન છે ને. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પરિણામે છે.

ઉત્તર :- પરિણામેલ. આત્માને સમજાવ્યો એમ આવે છે ને ટીકામાં? એને જાણ્યો, એને માણ્યો સ્વરૂપની રમણતામાં. એનું નામ મોક્ષનો માર્ગ છે. એ જીવનો સ્વભાવ અંતર જે શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ સ્વભાવ છે ત્રિકાળ, એનું વર્તમાન દશામાં એ સ્વભાવ સન્મુખ થઈને જે પરિણામન સમ્યજ્ઞાન નિર્વિકલ્પ પરિણામે છે. સમ્યજ્ઞાન એટલે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા કે નવ તત્ત્વની શ્રદ્ધા એ સમકિત નથી. સમજાણું કાંઈ? પૂર્ણ આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ જેવો સર્વજ્ઞ

પરમેશ્વરે ભગવાને આ સ્વરૂપને વસ્તુ તરીકે જે જોઈ છે, એવી જ જે અંદરમાં જોતા આવડે. આહાહા..! એના તરફની પ્રતીત કરતાં રાગના મિશ્રિત વિચારને છોડી દઈ... આહાહા..! શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ, એની સમ્યજ્ઞાનમાં ભાનમાં પ્રતીતિ થવી (એ સમ્યજ્ઞાન છે). એવું પરિણામન થવું. ૧૫૫ ને? પુણ્ય-પાપની, ‘જીવાદીસદ્ગણ’ ૧૫૫. એ પ્રશ્ન થયો હતો ત્યાં દિલ્હી, વિધાનદંડજીએ પ્રશ્ન કર્યો હતો કે ‘જીવાદીસદ્ગણ’ એ શું છે? કીધું, એમાં જુઓ શું છે એ. ‘જીવાદીસદ્ગણ’ એવું આત્માના જ્ઞાનનું પરિણામન થવું. એમ નહિ કે આત્મા છે અને એને અમે વિકલ્પથી માનીએ છીએ અને આ જીવ છે અને આ અજીવ છે, આ પુણ્ય-પાપ છે એમ એણે વિકલ્પથી શ્રદ્ધા કરી એ વસ્તુ નથી. સમજાણું કાંઈ?

એ ‘દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ પરિણામેલો...’ ત્યાં પણ એમ કીધું છે. જ્ઞાનરૂપે શ્રદ્ધાનું પરિણામવું, આત્મારૂપે પરિણામવું. આમ નિર્વિકલ્પ શ્રદ્ધા. શુદ્ધ ચૈતન્ય પૂર્ણ સ્વરૂપ એનું જે અસ્તિત્વ છે-હયાતી, એ હયાતીનો સ્વસન્મુખ થઈને વિકાસ સમ્યજ્ઞાનની પર્યાય દ્વારા થયો... આહાહા..! અને સમ્યજ્ઞાન દ્વારા તે પૂર્ણ સ્વરૂપ જ્ઞેય થઈને જ્ઞાનમાં આત્માનું તે રૂપે જ્ઞાનરૂપે પરિણામન થવું... આહાહા..! એનું નામ જ્ઞાન. અને તે આત્મા પોતાના સ્વરૂપમાં રમણતારૂપે પરિણામન થવું, આનંદની દશાનું પરિણામન અવસ્થાનું થવું એ ચારિત્ર છે. આહાહા..! કહો, મહેન્દ્રભાઈ! આવી વાત છે. અરે..! એને આ ચીજ આવી છે એના તરફ એણે જોયું નહિ. જ્યાં જોવાનું, માનવાનું જ્યાં છે તેને જોયું નહિ, માન્યું નહિ. આહાહા..! અને પરને આમ જોઈને એને માન્યું છે કે આ આત્મા છે, આ ફલાણું છે. એ વસ્તુનું સ્વરૂપ નથી. સમજાણું કાંઈ?

‘દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ પરિણામેલો...’ પર્યાયવાળો એમ કહે છે. દ્રવ્ય-ગુણ તો ધ્રુવ શુદ્ધ છે. આહાહા..! એક. ત્યાં સુધી તો એ મિથ્યાદષ્ટિ હતો. ચાહે તો એ વ્રત પાળતો હોય, ભક્તિ કરતો હોય, પૂજા કરતો હોય. સમજાય છે? પણ એ એને રાગની ક્રિયાની સન્મુખતા દષ્ટિ છે. એટલે એનો સ્વીકાર છે. પણ રાગરહિત પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ... એટલે કે સ્વસન્મુખ થતાં એ પૂર્ણ ચીજ જ દષ્ટિમાં આવે. આમ વળ્યો ને? આમ વળ્યો તેમ રાગ અને અલ્પજ્ઞ પર્યાય જ એમાં દષ્ટિમાં હોય છે. આહાહા..! બહુ ઝીણી વાતું, બાપુ! માર્ગ પણ એવો છે. લોકોને એમ માને કે આ તો નિશ્ચય નિશ્ચય. બાપુ! નિશ્ચય એ સત્ય છે. આહાહા..! વ્યવહાર એકબીજા દ્રવ્યની, એકબીજા કારણ-કાર્યની ભાવની... આવે છે ને? વાત કરે, પણ એમ માને તો તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

ચૈતન્ય સ્વભાવ શુદ્ધ પૂર્ણ એની સન્મુખ થતાં એનું પરિણામન થાય છે એમ કહે છે. એની પર્યાયમાં સમ્યજ્ઞાનનું પરિણામન, સમ્યજ્ઞાનની સ્થિતિ થવી અને સ્વરૂપમાં આનંદ,

લીનતાની દશા થવી, એનું નામ સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર છે. આહાહા..! કહો, સમજાય છે કાંઈ? અત્યારે તો આ ગુજરાતી પુસ્તક છે ને. એમાં તો હિન્દી મુશ્કેલ પડે. હિન્દી થાય એવું નથી આમાં. હિન્દી સવારમાં હોય. આ તો ગુજરાતી નવું થયું. આનું કાંઈ હિન્દી થયું નથી. ગુજરાતીવાળાને તો હિન્દીમાંથી ગુજરાતી કરવું પડે છે. એય..! મહેન્દ્રભાઈ! હવે આ હિન્દીવાળાને ગુજરાતીમાંથી હિન્દી કરવું હોય તો કરે. આ તો પહેલુંવહેલું થયું છે ને. આહાહા..!

સમ્યક્દર્શન અંતર અનુભવ-આ જ્ઞાનસ્વરૂપી પ્રભુ જ્ઞાતા દૃષ્ટિમાં આવીને, જેની દૃષ્ટિનું પરિણમન દશામાં થવું, પ્રતીતરૂપ પરિણમન થવું, જ્ઞાનનું જ્ઞાનરૂપે સ્વને પૂર્ણને જ્ઞેય બનાવી એને જ્ઞેય બનાવ્યું એટલે પરિણમન જ જ્ઞાનનું થયું એમ કહે છે. આહાહા..! વાત આકરી, બાપુ! વીતરાગ માર્ગ સર્વજ્ઞનો એવો માર્ગ છે કે લોકોને આ એમ જ લાગે કે આ તો એકાંત-એકાંત, નિશ્ચય-નિશ્ચય. પ્રભુ! પણ માર્ગ જ આ એકાંત છે. આવું એકાંત જ્ઞાન થાય, એકાંત દર્શન થાય સ્વને આશ્રયે ત્યારે પછી એમાં જે કાંઈ રાગ બાકી રહે એને જાણવાનું જ્ઞાન અનેકાંતનું ત્યારે સાચું થાય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

એવો ‘પરિણમેલો આત્મા જાણે છે કે-’ એમ કીધું છે ને? એમ ને એમ જાણે છે એમ નથી. આહાહા..! પણ અર્થમાં એમ કર્યું છે, ભાઈ! મૂળમાં. મૂળમાં આ જ છે. આ જ. એ જોયું. શબ્દે શબ્દ. શબ્દે શબ્દ. પરિણમેલો આત્મા એમાં એમ છે. પહેલી લીટીમાં જોયું હતું. પરિણમેલો આમાં લખ્યું છે, મૂળ સ્થિતિ છે એવી. આહાહા..! દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પુણ્ય, પાપના ભાવ એ મારા છે, એ હું છું એવું મિથ્યાત્વનું પરિણમન એવી મિથ્યાશ્રદ્ધાની દશા થવી એનું નામ મિથ્યાદર્શન છે. સમજાણું કાંઈ? અરે..! આવી જિંદગી મળે અને એનું... આહાહા..! એને તો જોયો નહિ, માન્યો નહિ, ઠર્યો નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

આમ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ કરો, યંત્ર રચો. વળી યંત્રો બહુ આવ્યા છે. શબ્દકોષમાં એટલા યંત્રો આવ્યા છે કે આણે આવો અભ્યાસ કર્યો છે. નથી અહીંયાં? નથી? આજ આવ્યા હતા. કેટલા.. બતાવ્યું હતું નહિ? ઓહોહો..! યંત્રો બનાવ્યા. ચક્રો ને એમાં નામ ને.. ઓહોહો..! એ કેટલાય યંત્રો પાછા એમ. પાનાના પાના ભર્યા છે. ઓહોહો..! આવું પરને માટે યાદ કરીને અક્ષરોમાં આને ગોઠવવું. આ અક્ષર અહીં છે અને આ શબ્દ અહીં છે. બહુ ઝીણું. આ મહેનત વિનાની ચીજ છે બહારના. આમાં કાંઈ બહારનું બહુ જાણપણું હોય તો જ આ થાય એવું કાંઈ છે નહિ. એ પરમાત્મા પોતે અંદર શુદ્ધ ચૈતન્યઘન, એવું એનું પૂર્ણ રૂપ જ છે દ્રવ્ય ને ગુણે. એની પ્રતીતિનું પરિણમવું, જ્ઞાનનું પરિણમવું અને સ્થિરતાનું થવું. આવો આત્મા પરિણમેલો આત્મા જાણે છે કે...એમ.—‘નિશ્ચયથી હું એક છું,...’

ખરેખર તો હું એક છું. આહાહા..! આ સમ્યક્દર્શનમાં (સ્વલક્ષી) વિષયમાં આ આત્મા પરિણામેલો એમ જાણે છે. આહાહા..! માણસો મધ્યસ્થથી, શાંતિથી, ધીરજથી જોતા નથી, સાંભળતા નથી, વિચારતા નથી. એટલે આવી વાતને એકાંત એકાંત કરી ઉડાડી દે. અરે..! ભગવાન! ભાઈ! એમાં તું ઉડી જાય છે, ભાઈ! કોને ઉડાડે છે તું? સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! જેના પરલક્ષી જ્ઞાનમાં હજી આવી ખબરું નથી કે ભગવાન આત્મા અંદરમાં પૂર્ણાનંદના નાથને જ્યાં સ્મરવામાં જાય છે, ત્યારે તેનું જ્ઞાનનું જ્ઞાનરૂપે પરિણામન, સમકિતરૂપે પરિણામન અને શાંતિ, આનંદ... આનંદ... આનંદ... આનંદ... આહાહા..! એવો પરિણામેલો આત્મા પોતાને એમ જાણે છે કે... જીવતત્ત્વનું છેલ્લું છેને એ ગાથા? જીવની છેલ્લી ગાથા છે. આહાહા..!

આ સમયસાર અને આ વસ્તુ. ભરતક્ષેત્રમાં કેવળીની વાણી રહી ગઈ છે. આહાહા..! કેવળીએ કહેલા તત્ત્વો સમયસાર દ્વારા પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. આહાહા..! કહે છે કે તું એ સમયસાર શાસ્ત્ર દ્વારા પ્રસિદ્ધ થા એવો તું નથી. આહાહા..! સુજ્ઞાનમલજી! આહાહા..! તું તો ત્રણ લોકનો નાથ અંદર બિરાજે છે. પ્રભુ! આનંદનો સાગર છો. એ આનંદના સાગરને સ્વીકારવામાં તારું પરિણામન છે, કહે છે. એવો પરિણામેલો આત્મા પોતાને કેવો જાણે છે? એમ કહે છે. આહાહા..!

‘કે-નિશ્ચયથી હું એક છું,...’ આહાહા..! હું એક શુદ્ધ છું. ખરેખર વસ્તુ તો હું એકરૂપે જ છું, એક છું. ગુણ-ગુણીના ભેદ પણ જેમાં નથી. આહાહા..! રાગ અને પુણ્યના પરિણામ પણ (જેમાં નથી). હું જે છું આત્મા એ પરિણામેલો હું આત્માને આવો જાણું છું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આની ટીકા તો લાંબી છે ને મોટી. આમાં તો ટૂંકા આટલા શબ્દોમાંથી કાઢીને (આધાર આપ્યો છે). આહાહા..!

ખરેખર.. આહાહા..! ‘ખરે’ છે ને શબ્દ? ‘હું એક, શુદ્ધ, સદા અરૂપી, જ્ઞાન દર્શનમય ખરે,...’ ખરે શબ્દ છે. આહાહા..! પણ એ આત્મા હું નહિ. સમજાણું કાંઈ? હું તો મારા સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રથી પરિણામેલો એવો તે હું એક છું. આમ ત્રણપણે પરિણામ્યો છું. છતાં એ દ્વારા એક છું એમ મેં નક્કી જાણ્યું છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અરે..! આવી વાણી ક્યાં છે? બાપુ! કુંદકુંદાચાર્ય સાક્ષાત્ ભગવાન પાસે (ગયા હતા.) આહાહા..! છેને? અહીં સામે છેને. સમવસરણમાં છે. આ આચાર્ય દેખાય, જુઓને. આ દેખાય ઈ ને? સામે. ત્યાં ક્યાં? અહીં દેખાય છે. કુંદકુંદાચાર્ય થાંભલાની આડમાંથી આમ દેખાય છે. થાંભલો આડો નથી આવતો. ઓલી કોર દેખાય છે. સાક્ષાત્ દિગંબર સંત, જેને આત્મદર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સાચા પરિણામેલા ભાવલિંગી મુનિ છે, સંત છે. આહાહા..! નમો લોએ સવ્વ આઈરિયાણું, એમાં એ ભળી ગયેલા છે. એ સમવસરણમાં ઉભા છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

એ એમ કહે છે કે હું એટલે કોણ? હું એટલે કોણ? હું દર્શનજ્ઞાનચારિત્રની વીતરાગી નિર્મળાનંદની પર્યાયપણે પરિણમેલો. એ હું મારા આત્માને કેવો જાણું છું? આવો પરિણમેલો કેવો જાણું છું? આહાહા..! ‘હું એક છું,...’ આહાહા..! ત્રણપણે પરિણમેલી ચીજ છતાં હું આ દ્વારા તો એમ જાણું છું કે હું એક છું. આહાહા..! ક્યાં ગયા તારા ડોસા? ત્યાં બેઠા છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

‘શુદ્ધ છું,...’ હું શુદ્ધ છું. આહાહા..! અશુદ્ધ એ હું નહિ એમ ન કહેતા અસ્તિથી આમ લીધું છે. પછી કહેશે નાસ્તિથી. આહાહા..! ખરેખર હું એક છું, શુદ્ધ છું. ઓલી ટીકા છે પાછળ. દ્રવ્યાનુયોગના અભ્યાસી એમ કહે છે કે અમે તો શુદ્ધ છીએ, શુદ્ધ છીએ. અરે..! ભગવાન સાંભળને, ભાઈ! એ અશુદ્ધતા છે એનું જ્ઞાન કરે છે. પણ એ જ્ઞાન અને દર્શન એમ માને છે કે હું તો શુદ્ધ છું. સમજાણું કાંઈ? પર્યાયમાં અશુદ્ધતા છે. આ લખે ત્યારે વિકલ્પ નથી? પણ એ તો જ્ઞાન એને જાણે છે. વ્યવહારનયનું જ્ઞાન. અહીં તો નિશ્ચયનું જ્ઞાન અને નિશ્ચયની શ્રદ્ધા અને નિશ્ચયની અંદર ચારિત્રની પરિણતિ દશા, ભાઈ! આહાહા..!

‘દર્શનમોહ વ્યતીત થઈ ઉપજ્યો બોધ જે.’ આવે છે ને? ‘દેહ ભિન્ન કેવળ ચૈતન્યનું જ્ઞાન જે.’ આહાહા..! મહેન્દ્રભાઈ! શેમાં આવે છે? શ્રીમદ્માં. તમારા બાપને બહુ પ્રેમ છે. શેઠીને બહુ અપૂર્વ અવસરનું. આહાહા..! ‘દર્શનમોહ વ્યતીત થઈ ઉપજ્યો બોધ જે,...’ અપેક્ષાથી વાત કરી છે. અહીં તો સમ્યજ્દર્શનની પર્યાય પોતાના કારણે થઈ છે અને સ્વનો આશ્રય કહેવો એ પણ ... આ કથનીને નિશ્ચયમાં જો નહિ સમજે, ગોઠવે તો તો મુશ્કેલી પડી જશે. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, હું ‘શુદ્ધ છું, દર્શનજ્ઞાનમય છું,...’ અપૂર્ણ છું એમ પણ નહિ. હું આત્મા વસ્તુ એ તો દર્શનજ્ઞાનમય. દર્શનજ્ઞાનવાળો પણ નહિ. એ તો ભેદ પડે છે. આહાહા..! હું આ દર્શન-દેખવું એવો સ્વભાવ, જ્ઞાન એવો સ્વભાવ, સ્વભાવ. તે હું દર્શનજ્ઞાનમય છું. હું આત્મા એટલે પરિણમેલો આત્મા એમ આત્માને જાણે છે કે.. આહાહા..! આત્મારૂપે થયેલો આત્મા એમ જાણે છે કે... આહાહા..! ‘શુદ્ધ છું, દર્શનજ્ઞાનમય છું,...’ અનંત ગુણ છે એ ક્યાં ગયા? એ દર્શન-જ્ઞાનની મુખ્યતામાં બધા ગયા. કારણ કે દેખવું-જાણવું એ જ એનો ઉપયોગ એ જ એનું ખરું સ્વરૂપ છે. ઉપયોગ તે આત્મા એમ કહ્યું છે ને? તો દર્શનજ્ઞાનમય ઉપયોગલક્ષણ જીવ. આવે છે? (ઉપયોગ લક્ષણ). એનો અર્થ શું થયો? આ દર્શનજ્ઞાન જે ઉપયોગ છે તે હું છું. સમજાણું કાંઈ? દર્શનજ્ઞાનમાં બધા ગુણો અવિનાભાવી તરીકે છે અને દર્શન-જ્ઞાનને દેખે જાણે છે તો એ દર્શનજ્ઞાનમય જ હું છું. એ બધા ગુણોને દેખનાર જ્ઞાન એવું જે સમ્યજ્જ્ઞાનમય હું છું. કાંતિભાઈ! આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

‘સદા અરૂપી છું;...’ આ કર્મના સંબંધે રૂપી પણ કહ્યો છે ને? હું કર્મના સંબંધમાં છું જ નહિ. મારો જે જ્ઞાયકભાવ ત્રિકાળ દર્શન જ્ઞાનમય એને અને કર્મને નિમિત્ત નૈમિત્તિક સંબંધ જ નથી. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? ઝીણી વાત, બાપુ! ભગવાન વીતરાગનો આત્મા એટલે કે વીતરાગે કહેલો આત્મા, એનું જ્ઞાન અને દર્શન થયે આત્મા છું (એમ) જાણે એને. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

એ એમ કહે છે કે શાસ્ત્રથી હું આવું જાણું છું એમ નહિ. હું તો મારા દર્શનજ્ઞાનચારિત્રની પર્યાયે પરિણામેલો આત્મા એમ મને હું જાણું છું. સદા અરૂપી. સદા એટલે ત્રિકાળ અરૂપી. એમ. વળી કર્મનો સંબંધ હતો માટે એને રૂપી કહેવામાં આવ્યો છે. આહાહા..! એ તો વ્યવહારનું જ્ઞાન કરાવવા (કહ્યું છે). પણ હું તો ત્રિકાળ અરૂપી. મારા સ્વરૂપમાં રંગ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ છે જ નહિ. આહાહા..! એ પછી કહેશે. કંઈ અન્ય તે મારું નથી. અહીં તો છે તરીકેનું લે છેને હજી તો? આહાહા..!

‘સદા અરૂપી છું;...’ એ છે ને અર્થ? ‘હું એક, શુદ્ધ, સદા અરૂપી,...’ એના પહેલા દર્શનજ્ઞાનમય લઈ લીધું. હવે કહે છે, ‘કંઈ અન્ય તે મારું જરી...’ નથી. હવે નાસ્તિથી વાત કરે છે. આહાહા..! એ ગુણ-ગુણીના ભેદનો જે વિકલ્પ ઉઠે એ પણ જરીએ મારો નહિ. આહાહા..! હું તો જ્ઞાનદર્શનથી ભરેલો પ્રભુ, અન્ય તે મારું કાંઈ નહિ, જરીએ નહિ. છે? ‘કાંઈ પણ અન્ય પર દ્રવ્ય-પરમાણુમાત્ર પણ મારું નથી.’ આહાહા..! આ વળી પૈસાવાળો છું, પત્નીનો પતિ છું, નરનો નૃપતિ છું. નૃપતિ-રાજા. આહાહા..! કહે છે, હું આ સંસ્થાનો પ્રમુખ છું.

મુમુક્ષુ :- છે તો ખરા.

ઉત્તર :- એવું કાંઈ છે નહિ. આહાહા..!

પ્રભુ આત્મા આનંદનો નાથ અંદર જ્ઞાનસાગરથી ભરેલો. આહા..! મારામાં અન્ય રાગનો વિકલ્પ કે અન્યની પદવી એ કોઈ ચીજ મારામાં નથી. આહાહા..! હું શિષ્યનો ગુરુ. આહાહા..! અન્ય ‘કાંઈ પણ અન્ય પર...’ એ તો થઈ ગયું, શિષ્ય પણ મારો નથી. આહાહા..! આ સંપ્રદાય મારો છે, આ સંઘ મારો છે (એ માન્યતા ખોટી છે). આહાહા..! ભગવાન આત્મા પોતાના પવિત્ર સ્વરૂપને દષ્ટિ જ્ઞાનમાં પરિણામીને.. આહાહા..! અને અહીં તો ચારિત્રને પરિણામીને. પૂર્ણ અધિકાર લેવો છે ને? એ એમ કહે છે,... એમ જાણે છે. કહેવું છે ક્યાં? કે હું ‘કાંઈ પણ અન્ય પર દ્રવ્ય-’ એ રાગનો કણ જે વ્યવહાર રત્નત્રયનો... આહાહા..! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાનો જે વિકલ્પ એ ‘અન્ય પર દ્રવ્ય-પરમાણુમાત્ર પણ મારું નથી.’ સમજાય છે કાંઈ? આવો ધર્મનો ઉપદેશ. ભારે આવી વાતું. હવે તો એવું પાળે આમ વ્રત

પાળો, જાત્રા.. શું કહેવાય આપણે? સમ્મેદશિખર. જાત્રા કરો, પાલીતાણાની જાત્રા કરો, ગિરનારની કરો, તીર્થોમાં જાવ. અરે..! એ બધી વાતો વિકલ્પની છે, બાપુ! એ વિકલ્પ ઉઠે છે એ, કહે છે કે હું નથી, એમ કહે છે અહીં તો. આહાહા..! આવો આત્મા જાણ્યો. એને પરિણામેલો એણે આવા આત્માને જાણ્યો છે. આહાહા..!

‘કાંઈ પણ...’ એમ શબ્દ છે ને? ‘અન્ય...’ ‘કંઈ અન્ય...’ એમ શબ્દ છે ને પાઠ? ‘કંઈ અન્ય...’ કાંઈ પણ અન્ય. જેટલું મારા સ્વભાવથી વિરુદ્ધ કહેવાય એ બધું અન્ય છે. ‘કાંઈ પણ અન્ય...’ હું આ રીતે છું, તો આ રીતે હું આ (પર) રીતે પણ નથી. કાંઈ પણ અન્ય પરદ્રવ્ય એટલે રજકણ અને રાગ, એક રાગનો કણમાત્ર, અરે..! જેનાથી તીર્થકરગોત્ર બંધાય એવો ભાવ પણ મારામાં નથી. આહાહા..! એય..! આહાહા..!

‘કાંઈ પણ અન્ય...’ કાંઈ પણ અન્ય. અરે..! ગુણ-ગુણીનો ભેદ પડે છે એ પણ અન્ય છે. આહાહા..! હું એકરૂપમાં આવું અન્યપણું કાંઈ મારામાં નથી. સમજાણું કાંઈ? ધર્મીની દષ્ટિ ધર્મ ઉપર થતાં એ ધર્મી આમ અનુભવે અને જાણે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ‘અન્ય પર દ્રવ્ય-પરમાણુમાત્ર...’ એક રજકણ પણ પોઈન્ટ.. આહાહા..! આ અનંતા રજકણો, કર્મ અનંતા રજકણો, વાણી અનંતા રજકણો, તેજસ એનો છેદ્દામાં છેદ્દો એક રજકણ અને રાગનો પણ નાનામાં નાનો એક અંશ... આહાહા..! એ પણ (હું નહિ). અનેકાંત આવ્યું છે, ભાઈ તરફથી ચોપડી. હુકમીચંદ. જ્યપુરથી આવી છે. અનેકાંતની ચોપડી આવી છે. બે પૂજાની આવી છે. એ તો આપણે અહીં વંચાવી ગયા છે ને? વંચાવી ગયા છે ઈ છપાવી. ઓલો હાથીનો દાખલો આપ્યો છે. એકે પૂંછડું પકડ્યું અને એકે દાંત પકડ્યો. અને એક માણસ આખાને જોવે છે. એ ફોટો આપ્યો છે મોઢા આગળ. આજ થોડી ચોપડીઓ લઈને આવ્યા છે. ૨૦૦૦. થોડી થોડી છે.

‘અન્ય પર દ્રવ્ય-પરમાણુમાત્ર પણ મારું નથી. એ નિશ્ચય છે.’ જુઓ! આમાં લખ્યું છે. આ ક્યાંથી (લીધું છે). ‘શ્રી સમયસાર ગુજરાતી આવૃત્તિ ગાથા-૩૮.’

હવે ‘યુક્તિ’. ‘શરીર અને આત્મા એકબીજાથી ભિન્ન છે...’ ભગવાન ચૈતન્ય સ્વરૂપી અને આ શરીર જડ રૂપી, તદ્દન જુદી ચીજ છે. વ્યવહારનયથી એમ કહે કે આત્મા અને શરીર એક છે. આવે છે ને? એ જૂઠી નયનું કથન છે. આહાહા..! જૂઠાબોલા, જૂઠાનું સત્ય કરવા માટે કંઈક પ્રપંચ કરવા પડે. એમ શરીર અને આત્માને એક માનવા માટે વ્યવહારની કંઈક કલ્પનાઓ ઉઠે. અમારે આમ સંબંધ છે ને, નિમિત્ત નૈમિત્તિક સંબંધ છે કે નહિ? ફલાણું છે કે નહિ? સમજાણું કાંઈ? એ તો પંચાધ્યાયીમાં નથી કહ્યું? ત્યાં પણ નિમિત્ત એટલે શું? શરીર શરીરને કારણે પરિણામે, તું તારે કારણે પરિણામે. એમાં નિમિત્ત કરે તને શું? ભાઈએ

લખ્યું છે. મખનલાલજીએ અર્થ કર્યો છે. પણ પાછા અર્થ ... અરે..! ભાઈ! આ કોઈ પક્ષની ચીજ નથી. આ તો વસ્તુની સત્તાની મર્યાદાની ચીજ છે. આહાહા..! એની મર્યાદામાં જતાં કે હું તો આવો એક શુદ્ધ સદા અરૂપી દર્શનજ્ઞાનમય અભેદ અને એનાથી ભિન્ન રજકણ અને રાગનો અંશ પણ મારામાં નથી. વ્યવહારરત્નત્રયનો રાગ એ મારામાં નથી. એમ કહે છે. આહાહા..!

‘શરીર અને આત્મા એકબીજાથી ભિન્ન છે...’ એ પ્રશ્ન કર્યો હતો ભાઈએ, નહિ? ત્યાં તે દિ’ (સંવત) ૧૯૯૫ની સાલમાં, .. સાગરામલજીએ કીધું (પૂછ્યું) દ્રવ્યજોગ અને ભાવજોગ શું છે? ૯૫માં. પાલીતાણા ગયાને ત્યારે. હતા ને. ત્યારે કહે, દ્રવ્યજોગ ભાવ (જોગ) અત્યારે જુદા નથી. અરે.. ભગવાન! સમજાણું કાંઈ? દ્રવ્યજોગ એ કંપત્ર થવું આદિ પ્રદેશનું. ભાવજોગ તો કર્મ ગ્રહણ થવાની શક્તિરૂપ જે ભાવ, એ ભાવજોગ. ઈ બેય ભિન્ન છે. મારામાં એ છે નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ કંપત્ર અને કર્મ ગ્રહણમાં નિમિત્તરૂપ ભાવરૂપ શક્તિ એ મારામાં નથી. આહાહા..! ક્યારે? અત્યારે. આહાહા..! અરે..! આ વાતને બેસાડવી અંદર, બાપુ! એ ભાવને અંદરમાં ગોઠવવા, ગોઠવવા અલૌકિક વાતું છે, બાપુ! અપવાસ નથી કે આ કરી નાખ્યા આઠ અપવાસ. શરીરનું બળ હોય તો આઠ અપવાસ અને પંદર અપવાસ કરી નાખ્યા. થઈ ગઈ તપસ્યા. ધૂળેય નથી તપસ્યા. આહાહા..!

ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ એમાં ઉપ નામ સમીપમાં જતાં, વસ્તુ છે તેની સમીપમાં જતાં એને ઉપવાસ કહેવામાં આવે છે. બાકી એનું સમીપપણું છોડીને આ બધા અપવાસ આદિ થાય એ બધી લાંઘણું (છે). સમજાણું કાંઈ? શું કીધું? ત્રાગા.. એય..! નવરંગભાઈ! આવી વાત છે. ભાઈ! વસ્તુ આવી છે, હોં! આહાહા..!

કહે છે, ‘બંનેના લક્ષણ ભિન્ન ભિન્ન છે.’ ભગવાન આત્માનું લક્ષણ જ્ઞાન-દર્શન. શરીરનું લક્ષણ જડ અચેતન. આહાહા..! અરે..! રાગનું લક્ષણ પણ અચેતન છે. ભગવાન આત્માનું લક્ષણ તો જ્ઞાન-દર્શન છે. સમજાણું કાંઈ? ‘આત્મા જ્ઞાન-દર્શન લક્ષણવાળો છે અને શરીરાદિ તેનાથી વિરુદ્ધ લક્ષણવાળાં છે-અર્થાત્ અચેતન જડ છે.’ આહાહા..! ‘જેમના લક્ષણ ભિન્ન ભિન્ન હોય છે...’ જેમના લક્ષણ-જાણવા યોગ્ય ચિહ્નો જુદાં હોય છે ‘તે બધાં એકબીજાથી ભિન્ન હોય છે;...’

મુમુક્ષુ :- યુક્તિ બતાવી.

ઉત્તર :- હા, યુક્તિ અનુમાન. અનુમાન કીધું છે ને.

‘તે બધાં એકબીજાથી ભિન્ન હોય છે; જેમ કે જલનું લક્ષણ શીતલપણું...’ જળ.. જળ-પાણી. એ તો શીતળપણે જણાય. ‘અગ્નિનું લક્ષણ ઉષ્ણપણું છે. એમ બંનેના

લક્ષણ ભિન્ન છે, તેથી જલથી અગ્નિ ભિન્ન છે.’ એમ સિદ્ધ કર્યું કે એકનું લક્ષણ ઠંડુ અને એક લક્ષણ ઉષ્ણ. એવા બેના લક્ષણ ભિન્ન છે માટે વસ્તુ ભિન્ન છે. યુક્તિ કીધી. બેના લક્ષણ જુદા છે તેથી બે ચીજો જુદી છે. આહાહા..! આ તો મારું શરીર, મને રોગ થયો, મને રોગ મટી ગયો, મારું શરીર, મારી કાઠી પાતળી છે, મારું શરીર અદોદળું છે. બાપુ! એ બધું ક્યાં છે તારામાં? એ તો બધા શરીરના લક્ષણની વાતું છે. આહાહા..! જેના ચિહ્નો તે દ્રવ્યને ઓળખવા માટે જેના ચિહ્નો જુદા છે તે ચીજ જુદી છે. આહાહા..! ‘એમ બંનેના લક્ષણ ભિન્ન છે,...’ જલનું શીતળપણું (લક્ષણ) અને અગ્નિનું લક્ષણ ઉષ્ણપણું. માટે લક્ષણ જેના જુદા તો એ બંનેના લક્ષણો ભિન્ન એ વસ્તુ પણ ભિન્ન છે. આહાહા..!

‘જેમ સોના અને ચાંદીનો એક પિંડ હોવા છતાં...’ એ આવે છે. સોનાનો અને ચાંદીનો ભેગો પિંડ કરે એટલે એમ કહેવાય કે આ ધોળું સોનું. ધોળું સોનું નથી. સોનું તો પીળું છે. ધોળું તો રૂપું છે. પણ ભેગું નાખે એટલે ધોળું સોનું એમ કહે. એથી સોનું ધોળું નથી. ધોળું તો ચાંદી છે. આહાહા..! ‘સોના અને ચાંદીનો એક પિંડ હોવા છતાં...’ સ્કંધ-સ્કંધ. પિંડ એટલે સ્કંધ. ‘સોનું તેનાં પીળાશાદિ લક્ષણવડે અને ચાંદી તેના શુકલાદિ લક્ષણવડે-બંને જુદા છે-’ પિંડ એક હોવા છતાં બંનેના લક્ષણથી તે વસ્તુ ભિન્ન છે. સોનું ગળાવીને ચાંદીની ભેગું નાખે કે ચાંદી ગળાવીને સોના ભેગી નાખે પણ છતાં બેના લક્ષણ તો જુદા છે. પીળાશ લક્ષણ સોનું, આ ચાંદીનું લક્ષણ ધોળું. બેના ભિન્ન લક્ષણ છે તો વસ્તુ ભિન્ન થઈ ગઈ. આહાહા..!

‘તેમ જીવ અને કર્મ-નોકર્મ (શરીર) એક ક્ષેત્રે હોવા છતાં...’ લ્યો! જોયું! ઓલો પિંડ કહેતો હતો ને? સોના અને રૂપાનો એક સ્કંધ કર્યો ભેગો છતાં બેયના લક્ષણથી બે તે કાળે પણ ભિન્ન છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ ‘જીવ અને કર્મ-નોકર્મ (શરીર)...’ નોકર્મ એટલે શરીર, વાણી આદિ, કર્મમાં રાગાદિ અને બધું આવે. ‘એકક્ષેત્રે હોવા છતાં...’ એક જગ્યાએ રહેવા છતાં, સોનું અને ચાંદીનો એક જથ્થો સ્કંધ-પિંડ કર્યો હોવા છતાં, બેના લક્ષણ નામ ચિહ્નો દ્વારા બે જુદી ચીજ છે એમ માલૂમ પડે છે. એમ જીવ અને શરીર અને કર્મ ‘એકક્ષેત્રે હોવા છતાં તેમનાં લક્ષણો વડે તેઓ એકબીજાથી ભિન્ન જાણી શકાય છે.’ બહુ સાદી ભાષામાં.

‘વળી અંતરંગ રાગ-દ્વેષાદિ પરિણામો પણ વાસ્તવમાં આત્માના જ્ઞાન લક્ષણથી ભિન્ન છે,...’ આહાહા..! વ્રત કરું, તપસ્યા કરું, અપવાસ કરું એવો જે વિકલ્પ ઉઠે છે, કહે છે કે એ તો વિકારી રાગ-દ્વેષ વિકારી પરિણામ છે. આહાહા..! એ વિકારી પરિણામ જેનાથી બંધ થાય એ આત્માના પરિણામ છે? એ તો વિકારી છે. આહાહા..! ‘વાસ્તવમાં

આત્માના જ્ઞાન લક્ષણથી...' એ વિકારી પરિણામ રાગ શુભભાવ, દયાનો, દાનનો, વ્રતનો, ભક્તિનો, જાત્રાનો ભાવ એ જ્ઞાન લક્ષણથી તો એનું સ્વરૂપ ભિન્ન છે. આહાહા..!

સવારમાં એમ કહ્યું કે રાગની ઉત્પત્તિ કે રાગનો વ્યય થઈને અરાગની ઉત્પત્તિ, તીવ્ર રાગનો વ્યય થઈને મંદ રાગની ઉત્પત્તિ એ પોતાનો સત્તાનો અનુભવ છે. પોતાની સત્તાના અસ્તિત્વનો અનુભવ છે. એ તો આખું તત્ત્વ દ્રવ્ય અને પર્યાયિ સહિતવાણાની વાત કરી. અહીંયાં તો એ રાગની પર્યાયિથી ભિન્ન વસ્તુ છે એને અહીં બતાવવી છે. એની સત્તામાં આ નથી એમ બતાવવું છે. સવારમાં તો એની સત્તાનો ઉત્પાદ-વ્યય અને (ધ્રુવ), એ ગુણ પર્યાયિવાળું સત્ દ્રવ્ય છે અને એ સત્તાની દશા છે. એ આત્માની સત્તાની એ દશાઓ છે. એ તો પરથી ભિન્ન કરીને બતાવવાની વાત છે. સમજાણું કાંઈ? એની સત્તાના અસ્તિત્વમાં હોય એટલું બતાવવાનું ત્યાં કામ છે. પર્યાયિના અસ્તિત્વમાં હોય એ પણ બતાવવું છે ત્યાં તો. આહાહા..!

અહીંયાં તો એ પર્યાયિમાં રાગાદિ અસ્તિત્વ છે એ ત્રિકાળી જ્ઞાનસ્વરૂપમાં નથી. આહાહા..! કઈ અપેક્ષાએ ક્યું કથન છે એ સમજે નહિ અને આ લખ્યું શાસ્ત્રમાં. બધું લખ્યું છે શાસ્ત્રમાં, સાંભળને! પણ કઈ નયનું કથન છે, કઈ અપેક્ષાએ કહ્યું છે? ક્યાં શું સિદ્ધ કરવું છે? એને જાણ્યા વિના અર્થ કરે (તો) ગોટા ઉઠે. આહાહા..!

'કારણ...' હવે કારણ આપે છે. રાગ-દ્રેષ વિકારી પરિણામ વાસ્તવમાં આત્માના જ્ઞાનલક્ષણથી ભિન્ન છે. એમાં જ્ઞાન છે રાગમાં? રાગ જાણે છે કાંઈ? ચાહે તો તીર્થંકરગોત્રનો ભાવ હોય એ રાગ કાંઈ જાણે છે? એ તો અજ્ઞાણ ચીજ થઈ. જાણનાર ચીજ ન થઈ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! 'વાસ્તવમાં આત્માના જ્ઞાન લક્ષણથી...' એટલે કે જે રાગ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, કામ ક્રોધ એનો જે રાગ ઉત્પન્ન થાય, એ રાગમાં જ્ઞાન નથી. જ્ઞાનનું લક્ષણ તો આત્માનું છે. એ લક્ષણે ઓળખાય છે. રાગ આકુળતાના લક્ષણે જણાય છે. સમજાણું કાંઈ? આવી વાત. આવો ધર્મનો ઉપદેશ! ઓલું તો કરો, આ કરો, આ કરો. ધમાલ. આ ગજરથ થવાનો છે નહિ હમણાં ક્યાંક? ભગવાનનો ૨૫૦૦ વર્ષ થયા એટલે. કાલે કહેતા હતા, નહિ? કુંડલપુર. ગજરથ. આહાહા..! હાથી કાઢે ને રથમાં ચડે, પાંચ-દસ લાખ, બે-પાંચ લાખ ખર્ચે. એટલા બધા નહિ ખરચતા હોય. પછી સંઘવીની પદવી આપે, સંઘવી. ત્યાં આત્મા એમાં નથી, કહે છે. એ હાથીના રથ નીકળે એમાં પણ આત્મા નથી અને તેના તરફનો જે શુભભાવ છે એમાં પણ આત્મા નથી, આત્માનું સ્વરૂપ નથી, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ત્યારે તમે ન કર્યું આ બધું? ઓલું ૨૬ લાખનું મકાન. રામજીભાઈએ કર્યું? ત્યારે કોણે કર્યું? એ ક્યાં ચોવીસ કલાક અહીં રહેતા

હતા બધા? અખંડ .. રામજીભાઈ હતા. કોણ કરે? ભાઈ! અહીં તો એ કહે છે. એના પરમાણુની પર્યાયને કાળે એ પરમાણુ રચાઈ ગયા છે. એને જીવ કરે તો તો જીવ અજીવ થઈ જાય. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

કાં તો એમ કહે, કાનજીસ્વામીએ આ કરાવ્યું. જુઓ! અહીં પુણ્યવંત પ્રાણી છે અને કરોડોપતિઓ આવે છે અહીં. કરોડોપતિ આવે, કે ન આવે. કોઈને અમે કહ્યું નથી કાંઈ. પોપટભાઈ! આ કરોડપતિ રહ્યા. કીધું છે તમને કોઈ દિ' કે તમે પૈસા આપો આમાં? એ તો એને કારણે બનવાની ચીજ હોય તે બન્યા વિના રહે નહિ. જો આત્મા એને રચે એમ થાય તો તો જડ થઈ ગયો આત્મા. જ્ઞાન લક્ષણવાળો રહ્યો નહિ. એ તો જાણનાર લક્ષણવાળો છે. આહાહા..! અને એમાં થતો જે ભાવ શુભ એ પણ જાણવાના લક્ષણવાળું સ્વરૂપ નથી. એ તો અજ્ઞાણસ્વરૂપ છે. આહાહા..! એ શુભરાગ (થાય) કે આ થાય. ભલે કીધું ન હોય ને થાય. એવો શુભરાગ, એ શુભરાગ કાંઈ ચૈતન્યના લક્ષણવાળો નથી. એમાં તો અજ્ઞાણપણું છે. રાગ જાણે છે કાંઈ? રાગ પોતાને જાણે છે કે હું કોણ છું? રાગની સમીપ ભગવાન છે ચૈતન્યમૂર્તિ અંદર, એને જાણે છે રાગ? આહાહા..! માટે રાગનું લક્ષણ અને ચૈતન્યનું લક્ષણ બે જુદી ચીજ છે. ભારે ગળે ઉતરવું, હોં! અને વ્યવહાર સાધક થાય, નિશ્ચય સાધ્ય થાય. જુઓ! આવું આવે છે. એઈ..! પંડિતજીએ નથી લખ્યું? મોટો અર્થ કર્યો છે. બધું લખ્યું છે. વ્યવહાર સાધન છે અને હળવે હળવે આમ થાય ને આમ થાય. હળવે-હળવે આવ્યું નથી? ક્ષણે ક્ષણે આવે છે ને. આહાહા..! ભાઈ! એ તો રાગની દશા ત્યાં કેવી હતી નિમિત્તરૂપે. ઉપાદાનના કાર્ય એનાથી ન થાય તે રીતે કેમ છે તેમ ત્યાં જ્ઞાન કરાવ્યું છે. આહાહા..!

જુઓ ભાષા! 'આત્માના જ્ઞાન લક્ષણથી ભિન્ન છે, કારણ કે રાગ-દ્વેષાદિ-ભાવો ક્ષણિક અને આકુલતા લક્ષણવાળા છે;...' જોયું! પેલો તો ત્રિકાળ નિત્યાનંદ ધ્રુવ છે જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ એનો. ઉપયોગ એ ત્રિકાળ સ્વરૂપ છે. ઉપયોગમાં ઉપયોગ છે. આવ્યું છે ને? આ તો આકુળતામાં આત્મા છે? આહાહા..! 'તે સ્વ-પરને જાણતા નથી;...' કોણ? આકુળતાના લક્ષણવાળો રાગ એ પોતે અને પરને જાણતા નથી. વિશેષ કહેશે લ્યો...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

